

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 94(477.4):262.2«19/20»

Левицький В. О.,

кандидат історичних наук, доцент, докторант
кафедри історії України, Тернопільський національний
педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка
(Україна, Тернопіль), levior@ukr.net

**Легка промисловість України
в умовах монополістичного капіталізму
(кінець XIX – початок XX ст.)**

Висвітлено питання економічного розвитку легкої промисловості України в умовах монополістичного капіталізму в кінці XIX – на початку XX ст., охарактеризовано процес зміцнення капіталістичних відносин, зародження та функціонування окремих монополістичних об'єднань. Показано діяльність заводів і фабрик галузей легкої промисловості в період монополізму. Охарактеризовано основні публікації з проблематики, якій присвячується означена стаття. Проаналізовано зміни в господарських відносинах України, що супроводжувалися процесами монополізації промисловості. Вказано, що монополії легкої промисловості здійснювали збут своєї продукції не тільки через мережу торговельних контор, численних комівожерів і агентів, але нерідко використовували й державний апарат через допомогу в системі організованої закупівлі, доступу до товарних складів й законодавче регулювання торгівлі. Основним видом монополістичних об'єднань в легкій промисловості був трест. Поряд з великими монополіями трестівського типу створювалися й функціонували локальні синдикати. Вони постачали свою продукцію у підконтрольні їм райони, у морські й річкові порти Європейської Росії, на підприємства для подальшого виробництва.

Ключові слова: легка промисловість, монополія, синдикат, трест, текстильна промисловість, ринок, збут.

В кінці XIX – на початку XX ст. в різні галузі легкої промисловості виникали і зміцнювали свої позиції монополії. Монополізація промисловості супроводжувалася змінами в господарських відносинах, політичною боротьбою. Необхідною передумовою для цього процесу є достатньо широкий розвиток товарного виробництва та обміну, що виступають базою для утворення грошових багатств і для соціального розширення міста і села.

Важливою рисою цього процесу стала широка участь монополістичного капіталу у внутрішній торгівлі. Монополії легкої промисловості здійснювали збут своєї продукції через мережу торговельних контор, численних комівожерів і агентів, нерідко використовували й державний апарат через допомогу в системі організованої закупівлі, доступу до товарних складів й законодавче регулювання торгівлі.

Дослідники питань розвитку монополій зосереджували свою увагу здебільшого на їх виробничій діяльності, а Б. Кругляк дослідив нові й складні явища, що відбувалися на внутрішньому ринку Російської імперії та України в зв'язку з діяльністю монополістичного капіталу, адже для монополій все ж головною функцією був збут готової продукції [8]. Г. Циперович досліджував діяльність синдикатів і трестів в дореволюційній Росії та в СРСР [15]. Монополіям в бавовняній, льоно-конопляній і шовковій галузях приділив увагу К. Пажитнов [10].

С. Мошенский розкрив роль фінансових центрів України та ринку цінних паперів в індустріальну епоху [9].

Метою вивчення питання розвитку легкої промисловості України в період монополістичного капіталізму є дослідження нових процесів організації виробництва в галузях, визначення тенденцій монополізації внутрішньої та зовнішньої торгівлі, аналіз соціальних та економічних наслідків цих явищ.

В Україні підприємства-монополісти легкої промисловості не були такими могутніми, як в інших галузях. Тут функціонували в основному позасиндикатські фірми, або філіали всеросійських монополій. Україна була досить широким та містким ринком для діяльності таких великих монополій, як «Товариство бавовняних фабрикантів», «Товариство суконних фабрикантів», «Російське льонопромислове товариство», нитковий трест.

В країні швидкими темпами нарощувалося промислове виробництво, продовжувалася концентрація капіталу, утворювалися великі монополістичні об'єднання. В XX ст. на зміну вільному підприємству приходить жорстка конкурентна боротьба між монополіями. Під владою великого капіталу опиняються найважливіші галузі промисловості, джерела сировини. В конкурентній боротьбі з монополіями багато дрібних і середніх промислових підприємств розорилися або попадали в повну залежність від фінансового капіталу. Така доля сталася і з Південноросійським Товариством прядильної і канатної промисловості.

Економічна криза 1900–1903 рр., а також пожежа, що виникла на Харківській канатній фабриці 12 серпня 1900 р. і спричинила значну матеріальну шкоду (згоріли прядильний відділ, склад з сировиною, приміщення де перебувало нове, ще не встановлене фабричне обладнання), підірвали економічний стан підприємства. Спроби фабрикантів налагодити свої справи за рахунок випущеного з дозволу уряду займу на суму в 1 млн. крб. успіхів не мали. Збут товарів супроводжувався великими труднощами, зумовленими загальною економічною кризою. За таких обставин правління Південноросійського Товариства змушене було заставити своє підприємство під фінансовий капітал Петербурзького облікового кредитного банку з розрахунком отримати від нього фінансову допомогу [3, с. 8].

В Російській імперії відбувався процес створення акціонерних товариств, що найчастіше виникали коли засновникам був потрібний великий статутний фонд для реалізації якої-небудь комерційної ідеї. Їхніми співвласниками могли стати різні, непов'язані між собою особи. Виключення акціонерно-пайових компаній зі сфери звичайної торгово-промислової (купецької) діяльності означало, зокрема, звільнення

акціонерів від необхідності вступу до купецьких гільдій. Так, в Харківській губернії проводило свою діяльність акціонерне товариство «Акціонерна компанія з торгівлі вовною» [5, с. 110–111].

Приклади капіталізації підприємств легкої промисловості простежуються й на діяльності механічної вовномийні Я. Трохименка в Харкові. Для придбання, утримання і розвитку виробництва підприємства, а також для торгівлі вовною запроваджувалося пайове товариство. Основний капітал товариства визначався в розмірі 500 тис. крб. та розподілявся на 500 паїв (акцій) по 1000 крб. на учасника. Кожен з власників тимчасових свідоцтв повинен був внести необхідну суму протягом шести місяців. Якщо кошти не були внесені, то надавалося відтермінування на місяць з пенєю 1%. Акціонерне товариство в ході виробничої діяльності могло збільшувати свій капітал через випуск додаткових акцій за попередньою ціною, на загальну суму, що не перевищувала суми початкового випуску (500 тис. крб.) [13, с. 5–9].

Капіталізація легкої промисловості супроводжувалася концентрацією виробництва та концентрацією капіталу різного роду об'єднань. Так, на 78 одновласницьких або сімейних підприємств у 1912 р. припадало вже 4 товариства і 2 акціонерних товариства, що зосередили в своїх руках 46% загальної кількості робітників і 53% всієї суми обігу. В фабричних списках Російської імперії згадується акціонерне товариство (джутова фабрика), що функціонувало в Одесі за допомогою іноземного (швейцарського) капіталу в розмірі 750 тис. крб. Одеська бавовняно-джутова фабрика отримала для свого розвитку англійський капітал в розмірі 1 млн. крб. [10, с. 286]. Таким чином, ґрунт для утворення монополій був вже готовим.

Поряд з іншими досліджуваними галузями, процеси монополізації утверджувалися і в шкіряній промисловості. В ній вже на початку ХХ ст. значно зросла роль та кількість акціонерних товариств: від 8 в 1901 р. з основним капіталом на 7,1 млн. крб. до 22 в 1915 р. з основним капіталом на 31,7 млн. крб. В цьому році організовується перше монополістичне об'єднання шкіряно-взуттєвої промисловості – «Всеросійське товариство шкіряних заводчиків», що підпорядкувало всю російську шкіряну промисловість (монополізувало заготівлю сировини і дубильних матеріалів, було єдиним представником у зовнішньоторговельних операціях). В 1913 р. акціонерним товариствам належало 85% всіх шкіряних товарів ценової шкіряної промисловості [4, с. 16].

Розвиток легкої промисловості супроводжувався залученням іноземних капіталів. Так, у 1890–і рр. в Одесі закордонні інвестиції були вкладені в 10 одеських підприємств; в «Товариство бавовняно-джутової мануфактури» – 100 тис. фунтів [1, с. 247]. Англійські капітали, найменше з іноземних представлені в Одесі, були вкладені в акції джутової фабрики. Французькі капітали були інвестовані в «Товариство джутового виробництва в Одесі». Спочатку джутова фабрика належала англійським власникам, але в 1909 р. Французьке акціонерне товариство придбало фабрику в англійського консорціуму [9, с. 292].

В окремих випадках виводилися на біржі й акції товариств. «Південноросійське товариство прядивної та

канатної промисловості», яке розпочало роботу 3 грудня 1895 р. (засновники та члени правління: Л. Рабинович, голова; Д. Іловайський, А. Корякін, граф П. Сумароков–Ельстон, Ф. Фальк) з основним капіталом 3 млн. крб. і додатковим облігаційним капіталом 1 млн. крб., випустило 11 100 акцій (іменних і на пред'явника), в тому числі 300 іменних акцій першого випуску номіналом 1000 крб. і 10 800 акцій на пред'явника 2, 3 і 4-х випусків номіналом 250 крб. Іменні акції номіналом 1000 крб. були введені в котирування на Київській біржі 21 березня 1898 р., їх біржова ціна в цьому році була 1350–1400 крб. Акції на пред'явника номіналом 250 крб. були введені в котирування на Петербурзькій (31 травня 1899 р.) і Київській (18 квітня 1898 р.) бірж. Їх біржова ціна в Києві в 1898 р. коливалася в діапазоні 350–355 крб., в Петербурзі в 1899 р. – 350–560 крб. Дивіденди за акціями в 1895 р. становили 25%, в 1898 р. – 5,35%, в 1899 р. – 8%, в 1900 і 1901 рр. не видавалися. П'ять відсотків облігацій терміном на 25 років були випущені номіналом 250 крб. Даних про введення облігацій в біржові котирування немає [12, с. 340].

Відомості петербурзької біржової преси про операції з цінними паперами на Харківській біржі в 1913–1914 рр. мають занадто загальний характер і створюють не цілком адекватне враження про досить високу активність біржі, даючи привід для висновків про те, що серед товарно-фондових бірж вона займала четверте місце в Російській імперії після Петербурзької, Московської та Варшавської, а в Україні була найбільшою з трьох фондових бірж [2, с. 242–252]. Лише для деяких паїв встановлювалася біржова ціна продажу, наприклад, для паперів Товариства Південноросійських конопляних і канатних виробництв номіналом 250 крб. і дивідендами 9% (60 крб.) [14, с. 2].

Найдавніша з українських бірж виникла в 1796 р. в Одесі, яка обслуговувала головним чином іноземних представників і діяла на постійній основі за європейським зразком. В 1848 р. було затверджено Положення про Біржовий комітет Одеської біржі, а також Статут біржі. Одеська біржа займалася торгівлею сільськогосподарською сировиною та промисловими виробами, обслуговувала переважно торговий капітал, орієнтований на міжнародну торгівлю. Крім того, Одеська біржа була одним із головних центрів фондової торгівлі Російської імперії й до 1890-х рр. єдиним таким в Україні. Обсягами операцій виділялися також Київська (1869 р.), Харківська (1876 р.) і Миколаївська (1886 р.) біржі. Харківська біржа спеціалізувалася на мануфактурних товарах і вовні. Загалом наприкінці ХІХ ст. в Україні налічувалося 5 товарних бірж [6, с. 635].

Текстильні виробы в Україні збувалися російськими монополіями через мережу стаціонарних торговельних складів. Деякі з них мали мільйонні обороти й були своєрідними торговельно-збутовими монополіями. Таким було товариство Соколова і Жмудського, котре виникло в 1902 р. в Харкові й мало свої відділення в Катеринославі й Ростові-на-Дону. В 1902 р. капітал товариства становив 947,3 тис. крб. В 1909–1910 операційному році капітал, лише розміщений у банках, дорівнював 5,5 млн. крб., обороти торгівлі тканинами зросли з 6,5 млн. крб. до 9,1 млн. крб., а чистий прибуток за той час збільшився з 236,3 тис. крб. до 480,3 тис. крб., або в 2,1 рази. Товариство було тісно пов'язане з

найбільшими текстильними монополіями Росії, мало своїх агентів практично у всіх українських губерніях [8, с. 115].

Основним видом монополістичних об'єднань в ряді галузей легкої промисловості став трест. Утворенню трестів сприяв ряд обставин, які були властиві для України і Росії. Вони виникали там, де існувала досить широка і надійна сировинна база, як правило вітчизняна, що розвивалася по капіталістичному шляху. Трестування найшвидше відбувалося в тих галузях легкої промисловості, де встановлювався підвищений і постійно зростаючий попит як з боку безпосередніх споживачів готових товарів, так і підприємств, для яких ця продукція була початковим предметом виробництва.

Трестування в легкій промисловості перебувало в нерозривному зв'язку з процесами злиття промислового, торговельного та банківського капіталу. Одні банки ставали засновниками монополій, інші контролювали їх виробничу і торговельну діяльність. Нерідко банки займалися й невластивими їм операціями – спекуляцією товарами [8, с. 115].

Поряд з великими монополіями трестівського типу в легкій промисловості створювалися й функціонували локальні синдикати. Це, наприклад, синдикати канатно-джутових фабрик, що розташовувалися в Одесі, джутових мішків у Києві. Вони постачали свою продукцію не тільки у підконтрольні їм райони, але й у морські й річкові порти Європейської Росії, на підприємства для подальшого виробництва. Фірма з обробки шкір Кобець і Шполянського в Києві підтримувала тісні контакти з такими відомими російськими шкіряними і взуттєвими підприємствами, як «Скороход», «Марс», «Брусніцин і син» [8, с. 116].

Легка промисловість в період 1900–1905 рр. продовжувала втягуватися в синдикатне русло, але як і в попередні роки без розмаху, що був характерним для виробництва нафти, заліза, вугілля. Тим не менше з кожним роком і тут вплив монополії посилювався у всіх напрямках, призводячи до подорожчання життя та зменшуючи темпи виробництва всюди, де це було необхідним для збільшення цін. Так, в текстильній індустрії процес створення синдикатів призвів до кількох міцних угод, серед яких необхідно відзначити синдикат петербурзьких фабрикантів полотна, який вступив у тісну співпрацю з польськими фабриками, а також синдикат джутових фабрик, заснований в 1901 р., який об'єднав 12 підприємств (в т.ч. і українських) і централізував продаж своєї продукції за цінами правління [15, с. 168–169].

Що стосується напрямку монополізації – регулювання збуту продукції – то тут лідирували виробники сукна. До об'єднання їх штовхали казенні замовлення. Порядок надання замовлень повинен був забезпечувати об'єктивний конкурс, а в дійсності в багатьох випадках, мав знаки змови. В 1910 р. було організовано Всеросійське товариство фабрикантів полотняної промисловості – офіційна організація, яка в 1913 р. об'єднала майже всі суконні підприємства країни. Найважливішою функцією Товариства були угоди про умови і ціни казенних поставок, які усували конкуренцію [11, с. 16].

Важливою для цього періоду була угода «Невської ниткової мануфактури» з англійським нитковим трестом

I. & P. Coats Lmtd, яка в подальшому призвела до встановлення повного панування цього міжнародного синдикату на внутрішньому ринку Російської імперії. Організація постачання ниток по Європейській Росії чітко розмежовувала окремі великі райони, комерційно між собою не пов'язаних, але підпорядкованих безпосередньо центральному правлінню в Петербурзі. Кожен район, що складався з 4–5 губерній, мав у великих містах свої відділення зі складами для товарів таких сортів, до яких місцеве населення звикло. Закордонні нитки виписувалися через Петербург, нитки російського виробництва з місць виробництва – Риги, Лодзя, Петербургу та Москви. В 1903 р. нитковий синдикат мав відділення в Україні, в Києві та Харкові [15, с. 170].

В лляній промисловості спостерігалася стабілізація й навіть деяке зниження виробництва. Тим не менше, концентрація виробництва зростала високими темпами, створюючи економічні умови для утворення монополій. У 1906 р. було створено об'єднання льонопромисловців, що до 1911 р. вже організувало власників 70% всіх виробничих потужностей галузі. Ця спільнота домоглася від урядових органів підвищення ввізного мита на джут і скорочення його імпорту, збільшення поставок лляних тканин в казну. Напередодні Першої світової війни продукція льоно-конопляної промисловості галузі становила 18,9% всіх тканин, що вироблялися в державі. Кількість робітників на завод по галузі виросло в 3 рази, обсяг продукції в грошовому вираженні збільшився 7,4 рази. Під час війни об'єднання льонопромисловців домогалося розподілу військових замовлень і встановлення цін, тобто вже цілком офіційно виконувало функції синдикату [7, с. 18].

Зростання бавовняної промисловості в імперії не супроводжувалося особливо швидким розвитком концентрації капіталів та виробництва. Проте, бавовняні фабриканти вже в 1907–1908 рр. посилюють інтерес до створення синдикатів і при цьому з більшими реальними результатами, ніж це було раніше. Так, часткові об'єднання бавовняних заводів вже в 1907 р. дали деякий і при цьому доволі тривалий результат. В той час як ситець в 1904 р. вартував 11 коп. за аршин, в 1907 р. він продавався вже за 14,25 коп., тобто протягом трьох років ціна піднялася на 31%. Великі фабриканти-мануфактурники на своїх зібраннях в 1908 р. вирішили підтримувати попередні завищені ціни, незважаючи на значне зменшення ціни на сировину на цей сезон. Тому деякі дрібні фабрики, що працювали в Харківській губернії, могли собі дозволити розкіш знизити ціни на ситець від 10 до 20% [15, с. 248].

Таким чином, процес монополізації легкої промисловості в українських губерніях, порівняно з видобувною чи металургійною, відбувався значно повільніше. Лише окремі підприємства відзначалися великими обсягами виробництва. Легка промисловість відчувала на собі постійний вплив вкрай несприятливих зовнішніх і внутрішніх факторів, втягувалася в кругообіг світового господарства, для неї були притаманними в основному ті ж коливання, що й капіталістичної промисловості Західної Європи. Монополії легкої промисловості здійснювали збут своєї продукції не тільки через мережу торговельних контор, численних комівояжерів і агентів, але нерідко використовували й державний апарат через допомогу в системі організованої

закупівлі, доступу до товарних складів й законодавче регулювання торгівлі. Наприкінці XIX – на початку XX ст. відбуваються процеси монополізації легкої промисловості, до початку Першої світової війни вже була створена основа для державно-монополістичного регулювання легкої промисловості.

Список використаних джерел

1. Андреев П. Иллюстрированный путеводитель по юго-западной железной дороге. – Киев: ЮЗЖД, 1897. – 560 с.
2. Беликов Ю. А. Организация и деятельность харьковской общей (купеческой) биржи (60-е годы XIX в. – 1917 г.) // Вісник Харківського національного університету. – 2002. – №256. Історія, Вип.34. – С.242–252.
3. Верность долгу: Очерки истории Харьковского канатного завода им. 60-летия Советской Украины / О. В. Бессонова, Н. П. Жаровский, Е. Н. Победина. – Харьков: Прапор, 1978. – 135 с.
4. Горелик Л. Э. Вопросы экономики легкой промышленности Украинской ССР. – Киев, 1957. – 267 с.
5. Донік О. М. Купецтво України в імперському просторі (XIX ст.). – Київ: Ін-т історії України НАН України, 2008. – 270 с.
6. Економічна історія України: Історико-економічне дослідження: в 2 т. / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Борjak, В. М. Геєць та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: Т. А. Балабушевич, В. Д. Баран, В. К. Баран та ін.]; НАН України, Ін-т історії України. – Київ: Ніка-Центр, 2011. – Т.2. – 608 с.
7. Землянский М. О. История льняной промышленности России: автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.01. – Москва, 2013. – 30 с.
8. Кругляк Б. А. Монополії в легкій і харчовій промисловості і внутрішня торгівля на Україні в кінці XIX – на початку XX ст. // Питання історії СРСР: Республіканський міжвід. зб. наук. праць. – 1991. – Вип.36. – С.110–117.
9. Мошенский С. З. Финансовые центры Украины и рынок ценных бумаг индустриальной эпохи. – London: Xlibris, 2014. – 504 с.
10. Пажи́тнов К. А. Очерки истории текстильной промышленности дореволюционной России. Хлопчатобумажная, льно-пеньковая и шелковая промышленность. – Москва: Изд-во АН СССР, 1958. – 425 с.
11. Савинова М. А. История шерстяной промышленности России: автореф. дисс. ... канд. экон. наук: 08.00.01. – Москва, 2012. – 26 с.
12. Указатель действующих в империи акционерных предприятий и торговых домов / Под ред. В. А. Дмитриева–Мамонова. В 2 т. Т.1. – Санкт–Петербург: Изд. Э. Верн, 1905. – 1808 с.
13. Устав товарищества механической шерстемойки Якова Трофименко в Харькове. – Харьков: Тип.: Дарре, 1899. – 30 с.
14. Харьковская биржа на 12 февраля 1904 г. // Харьковские ведомости. – 1904. – №159. 19 июля. – С.2.
15. Цыперович Г. Синдикаты и тресты в дореволюционной России и в СССР (Из истории организационных форм промышленности за последние 50 лет.). Изд. 4-е. – Ленинград, 1927. – 540 с.

References

1. Andreev P. Illjustrirrovannyj putevoditel' po jugo-zapadnoj zheleznoj doroge. – Kiev: JuZZhD, 1897. – 560 s.
2. Belikov Ju. A. Organizacija i dejatel'nost' har'kovskoj obshhej (kupecheskoj) birzhi (60-e gody XIX v. – 1917 g.) // Visnyk Harkivs'kogo nacional'nogo universytetu. – 2002. – №256. Istorija, Vyp.34. – S.242–252.
3. Vernost' dolgu: Oчерки istorii Har'kovskogo kanatnogo zavoda im. 60-letija Sovetskoj Ukrainy / O. V. Bessonova, N. P. Zharovskij, E. N. Pobedina. – Har'kov: Prapor, 1978. – 135 s.
4. Gorelik L. Je. Voprosy ekonomiki legkoj promyshlennosti Ukrainskoj SSR. – Kiev, 1957. – 267 s.
5. Donik O. M. Kupectvo Ukrai'ny v impers'komu prostori (XIX st.). – Kyi'v: In-t istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2008. – 270 s.
6. Ekonomichna istorija Ukrai'ny: Istoryko-ekonomichne doslidzhennja: v 2 t. / [red. rada: V. M. Lytvyn (golova), G. V. Borjak, V. M. Gejec' ta in.]; vidp. red. V. A. Smolij; avt. kol.: T. A. Balabushevych, V. D. Baran, V. K. Baran ta in.]; NAN Ukrai'ny, In-t istorii' Ukrai'ny. – Kyi'v: Nika-Centr, 2011. – T.2. – 608 s.

7. Zemljanskij M. O. Istorija l'njanoj promyshlennosti Rossii: avtoref. diss. ... kand. jekon. nauk: 08.00.01. – Moskva, 2013. – 30 s.
8. Kругляк B. A. Monopolii' v legkij i harchovij promyshlovosti i vnutrishnja torgovlja na Ukrai'ni v kinci XIX – na pochatku XX st. // Pytannja istorii' SRSR: Respublikans'kyj mizhvid. zb. nauk. prac'. – 1991. – Vyp.36. – S.110–117.
9. Moshenskij S. Z. Finansovyje centry Ukrainy i rynek cennyh bumag industrial'noj jepohi. – London: Xlibris, 2014. – 504 s.
10. Pazhitnov K. A. Oчерки istorii tekstil'noj promyshlennosti dorevoljucionnoj Rossii. Hloпchatobumazhnaja, l'no-pen'kovaja i shelkovaja promyshlennost'. – Moskva: Izd-vo AN SSSR, 1958. – 425 s.
11. Savinova M. A. Istorija sherstjanoj promyshlennosti Rossii: avtoref. diss. ... kand. jekon. nauk: 08.00.01. – Moskva, 2012. – 26 s.
12. Ukazatel' dejstvujushhh v imperii akcionerных predpriyatij i toгrovых domov / Pod red. V. A. Dmitrieva–Mamonova. V 2 t. T.1. – Sankt–Peterburg: Izd. Je. Vern, 1905. – 1808 s.
13. Ustav tovarishhestva mehanicheskoy sherstomjki Jakova Trofimenko v Har'kove. – Har'kov: Tip.: Darre, 1899. – 30 s.
14. Har'kovskaja birzha na 12 fevralja 1904 g. // Har'kovskie vedomosti. – 1904. – №159. 19 ijulja. – S.2.
15. Cyperovich G. Sindikaty i tresty v dorevoljucionnoj Rossii i v SSSR (Iz istorii organizacionnych form promyshlennosti za poslednie 50 let.). Izd. 4-e. – Leningrad, 1927. – 540 s.

Levytskyi V. O., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Doctoral Department of History of Ukraine, Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk (Ukraine, Ternopil), levior@ukr.net

The light industry of Ukraine in the conditions of monopolitical capitalism (end of the XIX-th – beginning of the XX-th century)

The article deals with the issues of the economic development of the light industry of Ukraine in the conditions of monopoly capitalism in the late XIX-th and early XX-th centuries, it was characterized the process of strengthening capitalist relations, the emergence and functioning of individual monopolistic unions. It was shown the activities of factories and plants the sectors of the light industry during the monopoly period. It was given the reference to the main publications devoted to this topic. It was analyzed changes in economic relations of Ukraine, that were accompanied by the processes of the industry monopolization. It was stated that the monopolies of the light industry sold their products not only through a network of trading offices, numerous sales agents, but often used the state apparatus through assistance in the system of organized procurement, access to commodity warehouses and legislative regulation of trade. The main kind of monopolistic associations in the light industry was a trust. Together with the large monopolies of the trust type and there were created local syndicates and they operated. They supplied their products to the regions under their control, to the sea and river ports of European Russia, to the enterprises for further production.

Keywords: light industry, monopoly, syndicate, trust, textile industry, market, sales.

УДК 94(477.42):281.93«18/19»

Сичевський А. О.,

кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України, Житомирський державний університет ім. Івана Франка (Україна, Житомир), syczewski@gmail.com

РОСІЯНИ–СТАРООБРЯДЦІ ВОЛИНИ–ЖИТОМИРЩИНИ У ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ВЕКТОРИ ІМІГРАЦІЇ, СОЦІАЛЬНО–ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ, ДЕМОГРАФІЧНІ ЗМІНИ

Розглянуто вектори старообрядницької імміграції на територію Східної Волині, локацію їхніх поселень та статистичні відомості щодо кількості росіян–старообрядців у регіоні. Висвітлено акції адміністрації Волинської губернії спрямовані на знищення старообрядницьких церков, молитовних будинків та руйнацію їхніх зовнішніх культових ознак. З'ясовано, що внаслідок спільних шлюбів між дівчатами з старообрядницької громади м. Житомира та польськими дворянами Волинської губернії їхні нащадки отримали титули дворян та зайняли високе соціальне становище. Встановлено, що купецьким родам старообрядців Варварових та Ляикових вдалося облаштувати власні заводи у регіоні та налагодити торгівлю. Розглянуто переслідування